

Н. Аніщук,
 доктор юридичних наук, професор,
 завідувач кафедри історії держави та права
 Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ЖІНОК В ІРАНІ ПІСЛЯ РЕВОЛЮЦІЇ 1979 РОКУ Ї ДО СЬОГОДЕННЯ

В останні десятиріччя ХХ ст. важливого прогресу було досягнуто в установленні гендерної рівності. У багатьох країнах були прийняті закони, які передбачали рівні можливості для жінок і чоловіків та повагу до їхніх прав, а також створення національних механізмів забезпечення основних напрямів розвитку перспективи рівності статей у всіх сферах суспільного життя. Між тим сьогодні у світі ще є країни, переважно мусульманські, де права жінок знаходяться на надзвичайно низькому рівні й потребують подальшого вдосконалення в аспекті утвердження гендерної рівності. Серед таких країн – Ісламська Республіка Іран, у якій тільки в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. суспільство почало замислюватися над проблемою прав жінок. І можна сказати, що натеper у цій країні відбуваються позитивні зміни в бік покращення «жіночого питання».

Проблема «жіночого питання» в Ісламській Республіці Іран у вітчизняній науці залишається мало досліджуваною. Аналіз останніх досліджень і публікацій дає підстави стверджувати, що сьогодні українські вчені не приділяли уваги комплексному висвітленню «жіночого питання» в Ірані. Звичайно, окремі аспекти цієї проблеми досліджуються в рамках теоретичного аналізу прав жінок. Варто звернути увагу на праці О. Дашковської, Л. Кормич, Н. Оніщенко та ін.

Однак, на думку автора, вказані вчені зосереджували увагу здебільшого на розгляді проблеми прав жінок загалом у світі, не акцентуючи увагу на специфіці правового становища сучас-

них іранських жінок. У зв'язку з цим головною метою статті є дослідження правового становища жінок в Ірані після революції 1979 р. й до сьогодення. Для досягнення цієї мети автор вирішував такі завдання:

- аналіз основних етапів розвитку державності в Ісламській Республіці Іран;
- окреслення місця та ролі жіноцтва в Ірані;
- висвітлення основних напрямів розвитку сімейного права щодо іранських жінок;
- аналіз проблеми реалізації іранськими жінками професії юриста, зокрема адвоката;
- висвітлення діяльності видатної іранської жінки-адвоката, лауреата Нобелівської премії Ширін Ебеді;
- надання висновків щодо поставленої проблеми.

Іран (Персія) – одна з найдавніших держав світу. Перше державне утворення на території Ірану виникло на початку III тис. до н. е. Землі Ірану входили до складу держав Ахеменідів, Олександра Македонського, Селевкідів, Парфянського царства. У VII ст. територію Ірану завоювали араби, в XI ст. – турки-сельджуки, в XIII ст. – монголи. На початку ХХ ст. Персію перетворено на напівколонію Росії та Великобританії. Засади сучасної іранської державності закладено в процесі революції початку ХХ ст. У 1906 р. прийнято основний закон держави, згідно з яким запроваджено конституційно-монархічну форму державного правління.

Іранська революція, яка завершилася перемогою 11 лютого 1979 р., стала,

за оцінками політиків, подією світового значення – на карті світу з'явилася перша ісламська держава. Монархію було скинуто, а державу офіційно проголошено Ісламською Республікою Іран, керованою за суворими релігійними законами. Основний закон набув чинності за результатами референдуму, проведеного 2–3 грудня 1979 р. У багатоманітті революційних перетворень особливих змін знало так зване «жіноче питання». Нові вимоги, враховуючи світовий статус жінок, зумовили цю позитивну тенденцію. Статистичні дані 1976 р. засвідчили, що на той час мали освіту лише 4,6 млн. жінок, за десятирічний період цей показник виріс до 9,8 млн., чи 52,1% від загальної кількості жінок [1].

Згідно зі статистикою за 1992 р., у державному секторі Ірану на той час працювало 1,97 млн. осіб, зокрема 603 тисячі жінок. Найбільше їх було у сфері охорони здоров'я та освіти, найменше – в промислово-технічних галузях. Жінки становили 5,7% серед професорів вищих навчальних закладів, 16,5% – серед асистентів, 21,9% – серед доцентів і 36,5% – серед викладачів. З іншого боку, у сільськогосподарському секторі країни жінки таємно чи явно становлять близько 60–80% від кількості чоловіків [2].

У 1995–1996 н. р. 47 746 жінок стали випускницями університетів на різних рівнях. Протягом 1999–2001 рр. вільні й державні університети на різних рівнях закінчили 685 454 жінки. Починаючи з 1997 р., частка жінок, які мали бажання скласти вступні іспити до вищих навчальних закладів, постійно зростала, хоча в інженерно-технічних професіях усе ще переважають чоловіки [3].

На початку XXI ст. представниці слабкої статі активно отримують вищу освіту. Так, у 2008–2009 рр. 51% від загальної кількості студентів державних вишів становили жінки, що, порівняно з 1978–1979 рр., більше ніж на 70% [4].

Бюджет, виділений на розв'язання жіночих проблем 2001 р., зріс у

60 разів порівняно з тим, що було п'ять років тому, причому окремої «жіночої» статі у 1997 р. взагалі не було. У сфері культури з 1995 р. 900 жінок зайняті в кінематографії, 1 800 – на телебаченні. 13% іранських журналістів – жінки, 22% яких займаються висвітленням новин [5].

Усе це дає змогу стверджувати, що Ісламська Республіка Іран поступово змінює державну політику в бік покращення життя представниць жіночої статі. Як приклад можна навести реформи у сфері сімейного права, які мають позитивну спрямованість щодо жінок. Скажімо, нещодавно, в 2002 р., Збори національної ради Ірану (меджліс), до яких уходить 290 депутатів, підтримали законопроект про надання жінкам права подавати в суд заяву про розлучення. Більшість депутатів парламенту проголосувало за те, щоб жінки здобули право звертатися до суду з цього питання [6]. Як наслідок сьогодні в Ірані жінки на законодавчому рівні отримали право на розлучення. У випадку бажання розлучитися іранці потребується згода чоловіка. Якщо такої згоди немає, то існує декілька умов, за яких розлучення все ж таки стане можливим: 1) чоловік відмовляється або не в стані утримувати сім'ю; 2) виявлення непереборних складностей (це може бути, наприклад, насилля, імпотенція чоловіка); 3) відсутність чоловіка в термін більше чотирьох років; 4) наявність доручення, що надає права вимагати розлучення. Щоправда, варто зазначити, що в разі розлучення жінки, за законами Ірану, залишаються з батьком. Хлопчиків відбирають після досягнення 2 років, а дівчат – 7 років. Якщо батько дозволяє, то діти можуть і надалі залишатися з матір'ю. При цьому у віці 14 років хлопчикам, а у віці 9 років дівчаткам дозволяється право вибору, з ким із батьків залишитися. Прийнявши до уваги всі обставини, суд приймає рішення [7].

Отже, надання жінці права на розлучення – це важливий крок з боку іранського парламенту щодо вирішення

гендерної проблеми. Ураховуючи той факт, що меджліс – це «чоловічий» парламент, безперечно, можна стверджувати про початок зламу старих стереотипів у суспільстві щодо місця й ролі жінок в Ірані. Нова поправка до Цивільного кодексу також передбачає виплату жінкам аліментів і утримання на сплату житла та медичної допомоги. Законопроект вступить у силу після того, як ухвалить рада, що розглядає всі пропозиції парламенту [8].

До речі, Іран – це перша серед усіх мусульманських країн, де було проведено кодифікацію цивільного, сімейного та зобов'язального права на початку ХХ ст. [9].

Сьогодні в Ірані проведено реформу сімейного законодавства щодо встановлення мінімального шлюбного віку, з метою захисту прав жінок. Унаслідок цієї реформи помітно змінено мінімальний вік для укладення шлюбу для жінок і чоловіків. Відтепер дівчата можуть виходити заміж тільки з 13 років, а не з дев'яти, як це було раніше. Хлопці також повинні бути старшими. Відтепер мінімальний шлюбний вік для них – 15 років. Однак у виключних випадках іранці можуть укладати шлюб і в більш юному віці, але тільки з дозволу суду [10]. Між тим на практиці середній вік вступу у шлюб, за даними Центру статистики Ірану за 2007 р., становив для жінок 23,2 роки, для чоловіків – 26,2 років [11].

Останнім часом іранські жінки достатньо активно беруть участь у політичному та громадському житті. У парламенті країни є жінки-депутати, вони служать у поліції, в особливих військових частинах. У 2010 р. іранські жінки обіймали 3% міністерських посад і 5% парламентських місць [12].

Позитивним напрямом щодо розвитку прав жінок в Ірані стало те, що останнім часом представниці слабкої статі освоюють професію юриста, зокрема адвоката. Варто зазначити, що в країнах Близького Сходу чоловіки домінують у юридичній професії, зокрема в адвокатурі. Серед цих країн щодо

кількості жінок-юристів пальма першості належить Ірану. Так, у в 2010 р. в Ірані всього юристів – 69 080, серед них жінок – 20 865 (30%) [13].

Щодо розвитку «жіночої адвокатури» Іран увійшов в історію тим, що в цій країні жінка-адвокат уперше серед мусульманських країн стала лауреатом Нобелівської премії миру. Можна стверджувати, що найвідомішою жінкою-адвокатом серед мусульманок є Ебаді Ширін (Ebady Shurin) (народилася в 1947 р.) – іранська правозахисниця, юрист, лауреат Нобелівської премії миру 2003 р. «за внесок у розвиток демократії й боротьбу за права людини, особливо жінок і дітей в Ірані». Вищу юридичну освіту здобула в Тегеранському університеті. У 1971 р. захистила дисертацію. Вона увійшла в історію Ірану як перша жінка-суддя (1975–1979 рр.) в цій країні.

Після Ісламської революції 1979 р. була вимушена залишити цю посаду. Протягом більше ніж 10 років не могла працювати за юридичною спеціальністю. Варто нагадати, що тоді, коли в другій половині ХХ ст. більшість країн світу допустила жінок до участі в адвокатурі, в Ірані проводилася політика дискримінації щодо жінок. Так, Аятола Хомейні, правитель Ірану з 1979 р. до сер. 1980-х рр., скасував усі закони, які надавали жінкам хоча б якісь права, приговорив до смертної кари в загальній кількості 20 тис. жінок, які не дотримували чітких правил, що регламентували їхній одяг і поведінку.

У 1993 р. Ширін Ебаді вдалося, нарешті, отримати дозвіл на відкриття юридичної консультації. У 1990-і рр. отримала можливість викладати в Тегеранському університеті й працювала адвокатом. Активістка багатьох правозахисних організацій, зокрема руху за права біженців, дітей і жінок. Заснувала Асоціацію підтримки прав дитини в Ірані.

Ширін Ебаді – автор низки книг і статей, присвячених боротьбі за права людини. Багато її монографій, зокрема «Права дитини. Дослідження правових

аспектів прав дитини в Ірані» (The Rights of the Child. A study of Legal Aspects of Children's Rights in Iran) (1994 р.), «Права жінок» (The Rights of Women) (2002 р.), перекладено англійською мовою.

Ширін Ебаді виступає за захист прав жінок і дітей у мусульманському суспільстві. Є прихильницею реформованого ісламу, виступає за нове тлумачення ісламських законів, щоб вони не порушували базові демократичні права людини, такі як рівність перед законом, релігійна свобода, свобода слова.

Як адвокат Ширін Ебаді брала участь у багатьох гучних судових процесах в Ірані. Вона відстоювала інтереси підзахисних у гучних справах із політичним підтекстом. Захищала сім'ї письменників і громадських діячів, які стали жертвами серійних убивств у 1999–2000 рр. Неодноразово виступала проти правлячого режиму Ірану, ставала на захист студентів, зокрема брала активну участь у розслідуванні придушення студентських виступів у Тегеранському університеті в 1999 р., під час якого були вбиті та поранені. Унаслідок цього сама нерідко ставала ув'язненою іранських тюрем за сфабрикованим владою обвинуваченням.

Члени Нобелівського комітету підкреслили, що у своїй правозахисній діяльності Ширін Ебаді намагається керуватися ісламськими канонами. «Ебаді не бачить ніяких суперечностей між ісламом і основними правами людини», – сказав глава комітету Оле Данбольд Мьєес [14].

Звістка про присудження Ширін Ебаді Нобелівської премії миру (2003 р.) викликала в Ірані подвійну реакцію. За деякими повідомленнями, іранське суспільство широко підтримало це рішення, навіть у формі вуличних радощів. Водночас Президент Ірану Хатамі виступив із вельми стриманою заявою, сутність якої зводилася до того, що Нобелівська премія миру – здебільшого інструмент політичного тиску на ті чи інші країни [15].

У 2003 р. під час прес-конференції Ширін Ебаді заявила, що ця премія

належить усім мусульманкам світу. Присудження цієї правозахисної премії нобелівським комітетом – міст між ісламом і Заходом, її потрібно розцінювати як знак примирення між ісламом і західним світом. Закликавши інші народи поважати думки й розбіжності в поглядах з іншими, вона пояснила, що іслам співзвучний основам демократії і правам людини [16].

У 2009 р. в лауреатки Нобелівської премії миру, правозахисниці Ширін Ебаді, яка проживає в Лондоні, іранська влада конфіскувала медаль і диплом Нобелівської премії, яку вона отримала у 2003 р. за правозахисну діяльність. Конфіскація медалі – це перший подібний випадок за всі роки існування нагороди.

Сама Ширін Ебаді проживає в Лондоні, проте диплом і медаль зберігалися в Ірані в банківському сейфі, звідси й були вилучені іранською владою. Раніше в Ірані було заарештовано її чоловіка. У 2008 р. в іранському офісі Ебаді проводили виймку документів. Банківські рахунки Ебаді та її чоловіка в Ірані заморожені, правозахисниця скаржиться на спроби конфіскувати її будинок.

Міністр зовнішніх справ Норвегії, де вручається Нобелівська премія миру, назвав тоді дії іранської влади «шокуючими», висловив «глибоку стурбованість» долею чоловіка правозахисниці. У Норвезькому Нобелівському комітеті назвали «нечуваною» й «непринятною» конфіскацію медалі [17].

Іранська влада заявила, що Ширін Ебаді не сплатила до скарбниці податок, еквівалентний 410 тис. доларів США (загальна сума грошової Нобелівської премії становить 1,3 млн. доларів США). Іранський дипломат підкреслив, що в цьому випадку мова іде не про конфіскацію, а про тимчасове накладення арешту на кошти у зв'язку з відмовою Ебаді сплатити податки. За його словами, «це цілком законна процедура, в тій же Норвегії та інших європейських країнах діє суворе податкове законодавство». Між тим юрист Ширін Ебаді пояснила, що подібні нагороди,

згідно із законодавством, податками не обкладаються [18; 19].

У грудні 2009 р. іранська влада повернула медаль і диплом лауреату Нобелівської премії миру з Ірану Ширін Ебаді. Речі були вилучені з банківської чарунки наприкінці листопада. «Медаль і диплом їй повернені, але ситуація навколо неї продовжує залишатися серйозною», – вказується в заяві глави урядів Швеції й Норвегії Карла Більдта і Йонаса Гар Стере [20].

Отже, вищенаведений приклад щодо найвідомішої жінки-адвоката Ширін Ебаді яскраво свідчить про те, що сьогодні в Ірані представницям «слабкої статі» дуже складно реалізовувати себе в адвокатурі.

Отже, проаналізувавши правове становище жінок в Ісламській Республіці Іран, можна зробити висновок, що в країнах ісламського фундаменталізму, класичним зразком яких є ця держава, доступ жінок до всіх сфер життєдіяльності залишається обмеженим. І хоча на початку ХХІ ст. в Ірані розпочався процес зламу старих стереотипів щодо місця та ролі жінок в ісламському світі, представницям жіночої статі потрібно докласти ще багато зусиль задля того, щоб їх і де-юре, і де-факто визнали в сім'ї, у бізнесі, державній діяльності й політиці.

Ключові слова: права жінок в Ірані, гендерна рівність в Ірані, «жіноче питання» в Ірані.

Стаття присвячена висвітленню проблеми правового становища жінок в Ірані після революції 1979 р. й до сьогоднішнього дня. Розглядаються гендерно-правові реформи Ірану щодо забезпечення рівноправ'я жінок і чоловіків. Аналізується проблема реалізації іранськими жінками професії юриста, зокрема адвоката.

Статья посвящена исследованию проблемы правового положения женщин в Иране после революции 1979 г. и до сегодняшнего дня. Рассматриваются гендерно-правовые реформы Ирана в сфере обеспечения равнопра-

вия женщин и мужчин. Анализируется проблема реализации иранскими женщинами профессии юриста, в частности адвоката.

The article is devoted to consideration of the problem of the legal status of women in Iran after the revolution in 1979 and to the present. Highlights of gender-Iranian legal reforms to ensure the equality of between men and women. The problem of the realization Iranian women the legal profession, including lawyers.

Література

1. Урядовий кур'єр. – 2005. – 5 берез.
2. Там само.
3. Там само.
4. Мураталиев Н. Положение женщин в Иране / Н. Мураталиев // *Время Востока [Электронный ресурс]*. – Режим доступа : www.easttime.ru/.../polozhenie-zhenshchin.
5. Урядовий кур'єр. – 2005. – 5 берез.
6. Голос України. – 2002. – 29 серп.
7. Мураталиев Н. Указ. работа.
8. Слово. – 2002. – 13 верес.
9. Давид Р. Основные правовые системы современности / Р. Давид, К. Жоффре-Спинози ; пер. с фр. В.А. Туманова. – М. : Международные отношения, 1996. – С. 325–326.
10. Черное море. – 2005. – 13 янв.
11. Мураталиев Н. Указ. работа.
12. Там само.
13. Michelson Ethan. Women in the Legal profession, 1970-2010: a study of the Global supply of Lawyers / Ethan Michelson [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://global-4-ivs-turing.opera-mini.net>.
14. Липкин М. Ширин Эбади / М. Липкин [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.krugosvet.ru/enc/istoria/SHURIN-EBADY.html>.
15. Женщины-лауреаты Нобелевской премии мира // *Эхо Москвы*. – 2011. – 08 октября. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : echo.msk.ru/blog/.../818773-e.
16. Ширин Эбади на церемонии вручения Нобелевской премии мира... // *Центр-Азия*. – 2003. – 10 декабря. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.centrasia.ru/newsA.php?st.
17. Иран протестует: у Ширин Эбади не отняли Нобелевскую премию, а лишь временно «заморозили» // *Сайт NEWSru*.

com. – 2009. – 27 ноября. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : newsru.com/arch/wold/27nov2009/ebadi.html.

18. Там само.

19. Иран протестует: у Ширин Эбади не отняли Нобелевскую премию, а лишь временно «заморозили» // Сайт NEWSru.com. – 2009. – 27 ноября. – [Электронный

ресурс]. – Режим доступа : newsru.com/arch/wold/27nov2009/ebadi.html.

20. Иранские власти вернули диплом лауреату Нобелевской премии // Интернет-газета "VESTI.RU". – 2009. – 10 декабря. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.vesti.ru/doc.html?id=330476.

